

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان

سال چهارم، شماره ۵، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ۱۴۰ - ۱۲۳

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو-معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

حسین میهمی^{۱*}

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۴/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۲۵

محمدرامین باستان^۲

چکیده: معلمان در جامعه، نقش مهمی در تحقق ارزش‌آفرینی از طریق انتقال مفاهیم و کمک به فراگیران در شکل‌دهی مطالب دریافت شده دارند. امروزه دیگر نقش معلمان تنها انتقال مطالب نیست؛ چرا که ایشان فراتر از آن می‌بایست در راستای اهداف جامعه قدم بردارند و به آموزش مطالب بپردازند. از آنجا که انجام این نقش با درگیر شدن معلمان با مسائل اجتماعی حاصل می‌شود (جانسون، ۲۰۰۹)، تربیت دانشجو-معلمان باید به شیوه‌ای باشد که موضوعات مربوط به اجتماع در ایشان نهادینه شود، تا در آموزش‌های خود این موارد را در نظر داشته باشند. اهمیت موضوع از آن جهت است که مراحل مختلف تربیت دانشجو-معلمان که شامل «معلمان به عنوان فراگیران»^۳ و «آموزش به عنوان میانجی گفتاری»^۴ می‌بایست با استناد به تعریف جدید آموزش در برنامه‌های آموزشی دانشجو-معلمان قرارگیرد. از این رو در این نوشته در پی آن هستیم که به ارائه طرح تربیت دانشجو-معلمان بپردازیم که با بهره‌گیری از اصول و مراحل ریچاردز^۵ (۱۹۹۸) و جانسون^۶ (۲۰۰۹) تهیه و تدوین شده است. در این طرح، مسائل مختلفی در مورد دوره‌های آموزشی دانشجو-معلمان و معلمان مطرح شده است که به بحث و بررسی هر کدام می‌پردازیم و سپس بر اساس آن طرح و مدل نهایی دوره‌های آموزش معلم در راستای اصول تئوری اجتماعی- فرهنگی ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: دانشجو-معلم، دوره تربیت معلم، تئوری اجتماعی- فرهنگی

۱. دانشجوی دکتری آموزش زبان انگلیسی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)

hussein.meihami@yahoo.com

۲. کارشناس هماهنگی و نظارت، پژوهش و برنامه‌ریزی، بنیاد نخبگان استان فارس

3. Teachers as learners of teaching
4. Teaching as a dialogic mediation
5. Richards
6. Johnson

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

براساس رویکرد اجتماعی- فرهنگی (ویگوتسکی^۱، ۱۹۸۷) قابل بررسی و ارزیابی می‌باشد. رویکرد اجتماعی- فرهنگی بر این موضوع استوار است که افرادی که در یک جامعه در کنار دیگران زندگی می‌کنند در آن اجتماع و در تعامل با دیگران، مسائل مختلف را یاد می‌گیرند. به عبارت دیگر، یادگیری بر اساس رویکرد اجتماعی- فرهنگی از بیرون فرد (جامعه) شکل گرفته و سپس در درون شخص نهادینه می‌شود.

آنچه براساس اصول رویکرد اجتماعی- فرهنگی می‌توان نسبت به یادگیری در سطوح مختلف گفت، مبنا قرار گرفتن جامعه‌ای است که افراد در آن زندگی می‌کنند و در آن به انتقال و اکتساب مفاهیم می‌پردازند. این امر در مورد معلمان که مسئولیت آموزش و پرورش را در هر جامعه بر عهده دارند نیز وجود دارد. با توجه به این امر، معلمان و دانشجو-معلمان می‌بایست در برنامه‌های تربیت معلمی شرکت کنند که در راستای چگونگی استفاده و انتقال موضوعات اجتماعی- فرهنگی آموزش ببینند.

تئوری اجتماعی- فرهنگی که در زمینه‌های علمی هم‌چون انسان‌شناسی، زبان‌شناسی کاربردی، روان‌شناسی و آموزش و پرورش افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد، چشم‌انداز یادگیری انسان را به عنوان یک فعالیت اجتماعی پویا تعریف می‌کند و فعالیت‌های اجتماعی را در یادگیری انسان‌ها بسیار مهم و مؤثر می‌داند (روگاف^۲، ۲۰۰۳ : ۴۹؛ جانسون، ۲۰۰۹ : ۱). دیدگاه اجتماعی- فرهنگی به فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی به عنوان فرایندهای ضروری که از طریق آن شناخت انسان شکل می‌گیرد و کامل می‌شود نگاه می‌کند. هم‌چنین دیدگاه اجتماعی- فرهنگی بر نقش عاملیت انسانی در فرایند رشد تأکید دارد. بر این اساس رشد شناختی در معلمان می‌تواند از عوامل خارجی و اجتماعی ناشی شود که به صورت فردی و براساس نیازهای فردی به صورت بومی بازسازی می‌شود (جانسون، ۲۰۰۹ : ۲).

۱-۱: معلمان به عنوان فراگیران

از دیدگاه تئوری اجتماعی- فرهنگی، رشد شناختی معلمان از طریق فعالیت‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. این بدان معناست که روش تفکر، گفتگو و برخورد با مسائل مختلف می‌تواند در رشد

1. Vygotsky
2. Rogoff

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

خود در زمینه آموزش می‌افزایند. اگر دوره‌های ضمن خدمت، این موارد را در نظر بگیرند، می‌توانند به صورت فردی به هر معلم کمک کنند؛ چرا که هر معلم دارای شرایط ویژه‌ای در کلاس- های خود هستند که مفهوم سازی‌های مختلفی را می‌طلبد.

۲. ویژگی‌های برنامه‌های تربیت معلم: رویکرد اجتماعی- فرهنگی

با توجه به آنچه گفته شد، دوره‌های ضمن خدمت برای معلمان و آموزش‌های دانشجو-معلمان می‌بایست ویژگی‌هایی داشته باشند، تا بتوانند موجب رشد شناختی معلمان و دانشجو-معلمان شوند. در ادامه به ارائه مواردی از این ویژگی‌ها می‌پردازیم:

۱-۲ بومی بودن^۱ برنامه تربیت معلم

برنامه تربیت معلم بومی است. این امر بدین معناست که معلمان در مناطق مختلف جغرافیایی که دارای ویژگی‌های مردم‌شناسی^۲ مختلفی هستند، باید با توجه به آن ویژگی‌های خاص تحت تعلیم قرار گیرند (کوماروادایولو، ۲۰۱۲: ۱). این امر همان‌طور که گفته شد، نشأت گرفته از تفاوت در ویژگی‌های مردم‌شناسی خاص یک ناحیه صورت می‌پذیرد. این ویژگی‌های مردم-شناسی، فرهنگ^۳ را نیز دربرمی‌گیرد، که خود عاملی مهمی در آموزش و پرورش است. تعاریف بسیاری برای فرهنگ ارائه شده است که این خود نشان دهنده نبود یک تعریف واحد و خاص برای فرهنگ است. این امر خود به خاطر تعدد در فرهنگ‌هایی است که در کره خاکی و بین انسان‌های مختلف وجود دارد. از این رو، برنامه‌های تربیت معلم می‌بایست اصل فرهنگ و بوم را در نظر بگیرند و بر اساس تفاوت‌های موجود به ارائه برنامه‌های بومی بپردازند.

۲-۲ تدریجی بودن^۴ برنامه تربیت معلم

دومین عامل مهمی که در برنامه‌های تربیت معلم باید مورد توجه قرار گیرد تدریجی بودن این برنامه‌ها است. تدریجی بودن به این معناست که معلمان با شرکت در یک دوره از این برنامه‌ها،

-
1. Localized
 2. Ethnography
 3. Culture
 4. Step-wised

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

برنامه آموزش معلم، همانند پلی است که معلم‌ها را از محیط تئوری به محیط عملی رهنمود می‌کند. در این مرحله، معلمان از باب تفکر انتقادی^۱ به مسائل و بالاختص تئوری‌های بررسی شده در مرحله اول می‌پردازند و چپستی آن‌ها را با انتخاب‌هایی که دارند، مورد بررسی قرار می‌دهند. این بدان معنا است که در این مرحله به معلمان و دانشجو-معلمان آموزش‌هایی داده می‌شود که در نهایت آن‌ها را با استراتژی‌هایی آشنا می‌سازند که با استفاده از آن‌ها می‌توانند به بررسی انتقادی از تئوری‌های آموزش داده شده بپردازند. این استراتژی‌ها که کاملاً به صورت بومی، تدریجی و براساس تئوری‌های آموزش داده شده است به معلمان و دانشجو معلمان این امکان را می‌دهد تا خود به ارزیابی و بهبود فعالیت‌های کلاس خود بپردازند.

۳-۲-۲ مراحل عملی برنامه تربیت معلم

در این مرحله، معلمان به صورت عملی به انجام تکنیک‌ها و روش‌های آموزشی می‌پردازند. در این مرحله معلمان و دانشجو-معلمان که از لحاظ مباحث تئوری نگاه و دانش خوبی کسب کرده‌اند و انتخاب‌های موجود را در مرحله پیش مورد بررسی انتقادی خود قرار داده‌اند می‌توانند به روش‌های ابداعی خود با توجه به شرایط محیطی-بومی دست بزنند. آن‌ها با در نظر گرفتن شرایط دانش‌آموزان از منظر دیگری به روش‌سازی برای کلاس خود می‌پردازند.

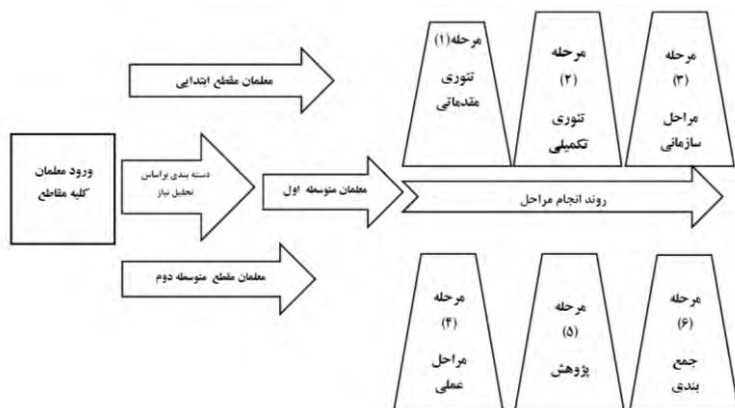
۱-۳-۲-۲ اصل اقدام پژوهی^۲ برنامه تربیت معلم

انجام پژوهش، سبب پویایی یک سیستم می‌شود و موجبات بهبود شرایط و ایجاد راهکار جدید برای مشکلات را فراهم می‌سازد. در بحث تربیت معلم نیز می‌توان انجام پژوهش را از مهم‌ترین قسمت‌های برنامه دانست. این بخش از برنامه آموزش معلم، به دنبال آن است تا معلمان را به پژوهشگرانی تبدیل کند که پیوسته در حال انجام تأمل آموزشی^۳ از شیوه آموزشی خود باشند و درصد بهبود شرایط کلاس خود برآیند. این امر می‌تواند از آن جهت مهم باشد که معلم-پژوهشگر^۴ می‌تواند با استفاده از توانایی پژوهشی خود در شرایط خاص عکس‌العمل‌های ویژه و

-
1. Critical thinking
 2. Action research
 3. Reflection
 4. Teacher-researcher

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱. طرح جامع تربیت معلم

همان‌طور که در شکل می‌توان دید، یکی از ویژگی‌های اصلی برنامه این است که به صورت مرحله‌ای برگزار می‌شود و در آن معلمان و دانشجو معلمان در تمامی مراحل شرکت می‌کنند. معلمان پس از گذراندن این مراحل می‌توانند به توانایی برقراری ارتباط بین تئوری و عمل^۱ در کلاس‌های خود دست یابند. در این صورت می‌توانند به دانش عملی شخصی^۲ دست یافته و آن را در کلاس‌های خود مورد استفاده قرار دهند. این دانش عملی- شخصی از آن جهت مورد اهمیت است، که معلمان می‌توانند با استفاده از شرایطی که در آن قرار دارند به انجام عکس‌العمل با مسائلی که دارند، بپردازند (ریچاردز، ۱۹۹۸: ۳۳-۳۵). براساس طرح بالا مواردی که مورد توجه تئوری اجتماعی- فرهنگی است انجام می‌پذیرد. در این طرح، معلمان و دانشجو-معلمان، در فرایندی قرار می‌گیرند که در ارتباط مستقیم با جامعه آن‌ها و بالاخص جامعه آموزشی آن‌ها قرار دارد. این طرح به دوره‌های ضمن خدمت به عنوان انتقال مفاهیم تخصصی نگاه نمی‌کند بلکه آن‌ها را به عنوان ایجاد فرایندی می‌بیند که موجب تعامل دانشجو-معلمان و معلمان با محیط آموزشی خود می‌شود. بر اساس آنچه که گفته شد، برای انجام آموزش‌ها نیازمند ارائه کارگاه‌هایی هستیم که در ادامه به نحوه برگزاری هر کدام می‌پردازیم.

1. Praxis
2. Personal Practice Knowledge (PPK)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

آموزشی را برعهده دارد و گزارشات خود را در اختیار سازمان‌های مربوطه، از جمله آموزش و پرورش قرار می‌دهد. این تیم هم‌چنین آمادگی دریافت و انجام پروژه‌های تعریف شده از سوی آموزش پرورش را دارد.

۳-۱-۲ کارگاه‌ها و سیمینارهای برنامه تربیت معلم

۳-۱-۲-۱ سیمینارها و کارگاه‌های مربوط به تئوری‌های آموزشی

در این سری از سیمینارهای آموزشی که حول مسائل تئوری انجام خواهد شد، به بررسی تئوری‌های آموزشی پرداخته می‌شود. این بررسی‌ها با مواردی هم‌چون مفهوم علم-پژوهش^۱ آغاز می‌گردد که نگاه کلی علمی و پژوهشی به مقوله آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت دارد. هم‌چنین سیمینارهایی با موضوع تئوری‌های آموزشی و شیوه عملیاتی کردن آن‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. پس از آن از میزان سیمینارها کم می‌شود و آموزش‌ها بیشتر بر اساس اصول کارگاهی پیش می‌روند. شاید یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های این طرح تربیت معلم با سایر طرح‌ها توجه به وجه کارگاهی در بخش آموزش در مورد مسائل تئوری است. در این بخش از برنامه، معلمان به تمرین بر روی تئوری ارائه شده می‌پردازند، تا با مفهوم معلم تئوری‌پرداز^۲ آشنا شوند. براین اساس معلمان می‌توانند برای محیط‌های آموزش خود که همان کلاس‌های ایشان است دست به ابداع تئوری بزنند. مفهوم معلم تئوری‌پرداز که در مقابل مفهوم معلم استفاده کننده از تئوری‌های ارائه شده توسط پژوهشگران قرار می‌گیرد به معلمان و دانشجو-معلمان این امکان را می‌دهد تا خودشان بر اساس تئوری‌هایی که فراگرفته‌اند و مسائل و مشکلاتی که در کلاس‌ها مشاهده کرده‌اند تئوری پردازی کنند.

برخی از پژوهشگران (توماس و پرینگ^۳، ۲۰۰۴؛ زندهمقدم و میهمی، ۲۰۱۶) بر این باور هستند که معلمان تنها مسئول آموزش مطالب نیستند و می‌بایست با جدیت به بررسی مسائل و مشکلات کلاسی خود بپردازند تا بتوانند آن‌ها را برطرف سازند. در انجام این کار معلمان و دانشجو-معلمان، نیازمند آن هستند تا دانش کافی نسبت به تئوری‌های آموزشی داشته باشند.

1. Science-research conception

2. Teacher-theorization

3. Thomas & Pring

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

ب: تئوری‌های مربوط به مهارت‌های ارتباطی (شامل تئوری‌های انتخاب استراتژی، برقرای رپورت^۱ و ارتباط)

یکی از ویژگی‌های معلمان خوب داشتن مهارت‌های ارتباطی قوی است. داشتن مهارت‌های ارتباطی خوب می‌تواند معلمان و دانشجو معلمان را در ارائه بهتر مباحث درسی کمک کند. هم- چنین براساس گفته ریچاردز (۱۹۹۸) داشتن مهارت‌های ارتباطی خوب که جزئی از آن مهارت- های کلامی است می‌تواند معلمان را در اتخاذ استراتژی‌های ارائه مطلب یاری رساند. این امر از آن جهت اهمیت دارد که معلمان می‌توانند از استراتژی‌های کلامی مختلف با فراگیران استفاده کنند.

ج: تئوری‌های مربوط به دانش موضوعی (شامل تئوری‌های تهیه و تدوین مطالب درسی^۲، آزمون سازی^۳ و اداره کلاس^۴)

دانش موضوعی در بحث تربیت معلم عبارت است از مفاهیم تخصصی، تئوری‌ها و دانش مربوط به تهیه و تدوین مطالب درسی، آزمون‌سازی و اداره کلاس که معلمان رشته‌های مختلف با کلیات آن آشنا می‌شوند. یادآوری این نکته اهمیت دارد که در این طرح دانش موضوعی به مطالبی که معلمان می‌بایست آموزش دهند اطلاق نمی‌شود.

د: تئوری‌های مربوط به استدلال و تصمیم‌گیری آموزشی (شامل تئوری‌های تفکر انتقادی و...) به بیان ریچاردز (۱۹۹۸) مفاهیم استدلال و تصمیم‌گیری آموزشی بر روی مهارت‌های شناختی پیچیده‌ای تمرکز دارد که دربرگیرنده مهارت و تکنیک‌های آموزشی می‌باشد. استدلال و تصمیم‌گیری آموزشی و مهارت‌های آموزشی باید در یک راستا و با یک سرعت پیش برده شوند تا رشد آموزشی در برنامه‌های تربیت معلم به وقوع بپیوندد. در این صورت است که مهارت‌های حل مسأله در معلمان و دانشجو معلمان نهادینه خواهد شد و ایشان بر این اساس می‌توانند به حل مشکلات آموزشی کلاس‌های خود بپردازند.

-
1. Rapport
 2. Material design
 3. Assessment and testing
 4. Class management

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آموزش مرحله‌ای معلمان و دانشجو- معلمان، با رویکرد اجتماعی- فرهنگی

پرورش و تعلیم و تربیت می‌شوند. آنها در این کارگاه‌ها با انواع اقدام پژوهی آشنا می‌شوند. معلمان در این کارگاه‌ها با مفهوم آموزش بازخوردی^۱ آشنا می‌شوند و در می‌یابند که چگونه می‌توان با استفاده از این راهکار به کاهش مشکلات خود در کلاس‌های درس پرداخت. مهم‌ترین مطالبی که در کارگاه‌های روش پژوهش با آن آشنا می‌شوند عبارت‌اند از:

چیستی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش و مستند سازی علمی

روش‌شناسی پژوهش در اقدام پژوهی

پژوهش و مفهوم آموزش بازخوردی

۳-۱-۲-۴ کارگاه‌های مربوط به مراحل عملی

انتظار می‌رود وقتی معلمان به این مرحله از مراحل تربیت معلم می‌رسند از دانش خوبی نسبت به تئوری‌های آموزشی، اهداف آموزشی و روش‌های رسیدن به آنها و همچنین رابطه پژوهش با مسایل آموزشی داشته باشند. تا به این مرحله معلمان با استفاده از قدرت تفکر انتقادی خود تئوری‌ها و اهداف آموزشی زیادی را به همراه روش‌های مختلف رسیدن به آن اهداف مورد بررسی قرار داده‌اند و با توجه به آشنایی با روش پژوهش و مفهوم آموزش بازخوردی می‌توانند روش‌های مورد نظر را برای کلاس خود برگزینند و حتی به ارایه روش‌های آموزشی خود بپردازند. در کارگاه‌هایی که در مرحله عملی آموزش معلم برگزار می‌شود معلمان به تمرین چگونه انجام دادن این مراحل می‌پردازند.

مهم‌ترین کارگاه‌های این مرحله شامل موارد زیر است:

چند وجهی بودن تکنیک‌ها و روش‌های آموزشی در عمل

تغییر تکنیک‌ها و روش‌های آموزشی در شرایط خاص

بهبود تکنیک‌ها و روش‌هایی که جوابگوی شرایط کلاس نیستند

دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان ، شماره ۵، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

قدردانی و تشکر

پژوهشگران مراتب سپاسگزاری خود را از ریاست محترم بنیاد نخبگان استان فارس، آقای دکتر حبیب شریف جهت حمایت از این طرح اعلام می‌دارند.

منابع

محمد آقایی، مهدی. (۱۳۹۵). «معلم فکور و اقدام پژوهی: پیوند عمل آموزشی با نظریه زنده». مجله

تربیت معلم فکور، شماره ۲(۴): ۹۹-۱۱۲

- Ellis, R. (2001). Second language acquisition: Research and language pedagogy. C. Candlin & N. Mercer (Eds.), English language teaching in its social context (pp. 44-74). London: Routledge.
- Fanselow, J. (1987). Braking rules. New York: Longman.
- Johnson, E., K. (2009) Second language teacher education: A sociocultural perspective. Routledge: London.
- Karpov, Y.V. (2003). Vygotsky's doctrine of scientific concepts. Its role in contemporary education. In A. Kozulin, B. Gindis, V.S. Ageyev, & S.M. Miller (Eds.) Vygotsky's educational theory in cultural context (pp. 65-82). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kozulin, A. (2003). Psychological tools and mediated learning. In A. Kozulin B. Gindis, V.S. Ageyev, & S.M. Miller (Eds.) Vygotsky's educational theory in cultural context (pp. 15-38). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kumaravadivelu, B. (2012). Language teacher education for a global society. New York, NY: Routledge.
- Rashidi, N., & Meihami, H. (2017). Addressing Cultural Identity through Negotiation: Analysis of Student-teacher-authored Narratives. Journal of Teacher Education for Sustainability, 19(2), 21-35.
- Richards, J. C. (1998). Beyond training: Perspectives on language teacher education. Cambridge University Press.
- Rogoff, B. (2003). The cultural nature of human development. Oxford: Oxford University Press.
- Shulman, L. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1-23.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی